

พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง (Advance Practice Nurse : APN)

สุพัฒนา ศักดิ์ฐานนท์*

สภาการพยาบาลแห่งประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความของการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงว่า หมายถึง การปฏิบัติการพยาบาลที่ต้องอาศัยความรู้ทางการพยาบาลที่สูงกว่าระดับปริญญาตรี ร่วมกับการมีประสบการณ์การพยาบาลเฉพาะสาขานั้น ๆ เป็นระยะเวลาหนึ่ง ปัจจุบันในประเทศไทยเริ่มมีการรับรองการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง โดยสภาการพยาบาลแห่งประเทศไทย โดยรุ่นที่ 1 ในปี พ.ศ. 2546 และกำหนดให้ต้องขอใบรับรองทุก 5 ปี รวมทั้งสอบเพื่อขอรับวุฒิบัตรใหม่เมื่อครบกำหนด

สำหรับในประเทศไทย การปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงแบ่งเป็น 5 สาขา ดังนี้คือ

1. การพยาบาลมารดาและทารก
2. การพยาบาลเด็ก
3. การพยาบาลอายุรศาสตร์ - ศัลยศาสตร์
4. การพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช
5. การพยาบาลชุมชน

คุณสมบัติของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง

1. จบการศึกษาระดับปริญญาโททางการพยาบาลเฉพาะสาขา มีจำนวนหน่วยกิตครบตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรของสภาการพยาบาล และมีประสบการณ์การปฏิบัติการพยาบาลในสาขาเดียวกับที่จบการศึกษาอย่างน้อย 3 ปี

2. จบการศึกษาระดับปริญญาโททางการพยาบาลเฉพาะสาขา แต่มีจำนวนหน่วยกิตการปฏิบัติการพยาบาลเฉพาะสาขาไม่ครบ 6 หน่วยกิต ต้องลงทะเบียนเรียนการปฏิบัติการพยาบาลเฉพาะสาขาเพิ่มเติมให้ครบ และมีประสบการณ์การปฏิบัติการพยาบาลในสาขาเดียวกับที่จบการศึกษอย่างน้อย 3 ปี

3. ผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโทในสาขาการพยาบาล ที่มีได้เป็นหลักสูตรการพยาบาลเฉพาะสาขา หรือหลักสูตรอื่นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและการพยาบาล จะต้องมียุทธศาสตร์การศึกษาในเรื่องหรือสาระเพิ่มเติม ดังนี้

* พยาบาลวิชาชีพ (กุมารเวชกรรม) กลุ่มงานการพยาบาล โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา

- ทฤษฎีการพยาบาล (nursing theory) 2-3 หน่วยกิต
- การพยาบาลเฉพาะสาขา (clinical nursing) 6 หน่วยกิต
- การพัฒนาบทบาทผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง (role development) 1-2 หน่วยกิต หรือหลักฐานการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา ในหัวข้อเรื่องการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงอย่างน้อย 15 หน่วยกิตการศึกษาต่อเนื่อง (CNEU) หรือ 15 ชั่วโมง และมีประสบการณ์การปฏิบัติการพยาบาลโดยตรงเฉพาะสาขาอย่างน้อย 3 ปี หลังจบปริญญาโท โดยต้องเป็นสมาชิกสภาการพยาบาลแห่งประเทศไทย และสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย

บทบาทของพยาบาลผู้ปฏิบัติการขั้นสูง

ในทางปฏิบัติได้มีการกำหนดศักยภาพหลัก (core competencies) ของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงไว้ดังนี้

1. Expert clinician เป็นผู้ที่มีความสามารถในการปฏิบัติการพยาบาลดูแลผู้ป่วยในสาขาที่ตนมีความชำนาญอย่างลึกซึ้ง
2. Educator, coach and guidance skills เป็นนักวิชาการ มีการศึกษาค้นคว้าความรู้ที่ทันสมัยอยู่เสมอ (knowledge update) รวมทั้งมีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้ของตนให้แก่พยาบาลในระดับอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. Consultant เป็นผู้ที่มีความสามารถในการให้คำปรึกษาปัญหาสุขภาพแก่ผู้ป่วยและญาติได้เป็นอย่างดี รวมทั้งให้คำปรึกษาแก่พยาบาลระดับอื่น ๆ เกี่ยวกับปัญหาของผู้ป่วยที่ซับซ้อน ยากเกินกว่าที่พยาบาลประจำการ (Registered nurse) จะสามารถแก้ปัญหาได้ และสามารถให้คำปรึกษาข้ามสายงาน (cross professional consultant) ในสาขาที่ตนชำนาญได้

4. Collaborator เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมระหว่างทีมสุขภาพ สนับสนุนให้ญาติมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วย (parent participation) รวมถึงบทบาทของผู้ประสานงานระหว่างสหสาขาวิชาชีพ (multidisciplinary coordinator) เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในทีมงานจนก่อให้เกิดศักยภาพสูงสุด

5. Change agent เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลง เพื่อพัฒนาหน่วยงานไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือบริการคุณภาพ โดยมีคุณสมบัติของการกล้าแสดงออก (assertive) กล้าแสดงความคิดเห็น และกล้านำเสนอวิสัยทัศน์ที่มีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน ภายใต้อิทธิพลและข้อสนับสนุนที่แสดงถึงเอกสิทธิ์ในวิชาชีพ (autonomy)

6. Clinical and professional leadership เป็นผู้นำทางคลินิกและผู้นำทางวิชาชีพ ผ่านกระบวนการติดต่อสื่อสารเพื่อไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการชี้แนะพยาบาลในการพัฒนาทักษะและความรู้ทางคลินิก การแปลผลการปฏิบัติการพยาบาล การพัฒนาวิธีการปฏิบัติใหม่ ๆ การส่งเสริมความก้าวหน้าในการปฏิบัติการพยาบาลและวิชาชีพ โดยควรมีการบริหารจัดการที่ดี การตัดสินใจที่ดี การเสริมสร้างพลังอำนาจ รวมทั้งควรเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม สามารถเป็นแบบอย่าง (role model) ที่ดีให้แก่บุคคลอื่น ได้

7. Use and conduct research commitment to "evidence based practice" เป็นผู้ปฏิบัติงานโดยอาศัยพื้นฐานของข้อมูลที่ถูกต้อง มีการวิเคราะห์สถานการณ์และวางแผนปฏิบัติการได้อย่างถูกต้อง นำผลการวิจัยมาใช้ในการปฏิบัติงาน (research utilization) และส่งเสริมให้มีการทำวิจัยในหน่วยงานอย่างสม่ำเสมอ

8. Ethical decision making เป็นผู้ที่ตั้งไว้ซึ่งคุณธรรม จริยธรรมแห่งวิชาชีพ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และมีบทบาทในการปกป้องพิทักษ์สิทธิ

ของผู้ป่วย (patient's right) สิทธิมนุษยชน และสิทธิเด็ก ภายใต้กรอบของกฎหมายแห่งประเทศไทยและสากล

9. Evaluation of outcomes เป็นผู้ที่มีความสามารถในการประเมิน หรือคาดคะเนผลลัพธ์ที่เกิดจากการปฏิบัติการพยาบาลได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งต้องรับผิดชอบในการตัดสินใจและผลที่ตามมา (accountability)

10. Quality assurance สามารถรับประกันได้ว่าผู้ป่วยจะได้รับการดูแลที่ดีที่สุด มีคุณภาพที่สุด และก่อให้เกิดความพึงพอใจสูงสุด จากการพยาบาลแบบองค์รวม (holistic care) และครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ การป้องกัน การส่งเสริม การรักษา และการฟื้นฟูสุขภาพ โดยยึดหลักผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง (Patient center)

จากบทบทดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพยาบาล ผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการประเมินปัญหาผู้ป่วยทั้งร่างกายและจิตใจได้อย่างมี

ความชำนาญ สามารถที่จะให้การวิเคราะห์ปัญหา ให้การวินิจฉัยทางการพยาบาลได้อย่างแม่นยำวางแผนให้การช่วยเหลือ รวมทั้งการรักษาขั้นต้นได้อย่างถูกต้องหลักวิชาการ ครอบคลุมถึงปัญหาที่ซับซ้อนและลึกซึ้ง มีการใช้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นจริงเพื่อนำมาแก้ปัญหาผู้ป่วย และนำนวัตกรรมใหม่หรือผลของการวิจัยมาใช้ในการพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โครงสร้างของระบบบริหารกับพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง

การกำหนดตำแหน่งของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงในองค์กร เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึง ซึ่งส่งเสริมให้ประสบความสำเร็จในงาน โดยรูปแบบ โครงสร้างของระบบบริหาร มีหลายรูปแบบแล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละองค์กร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

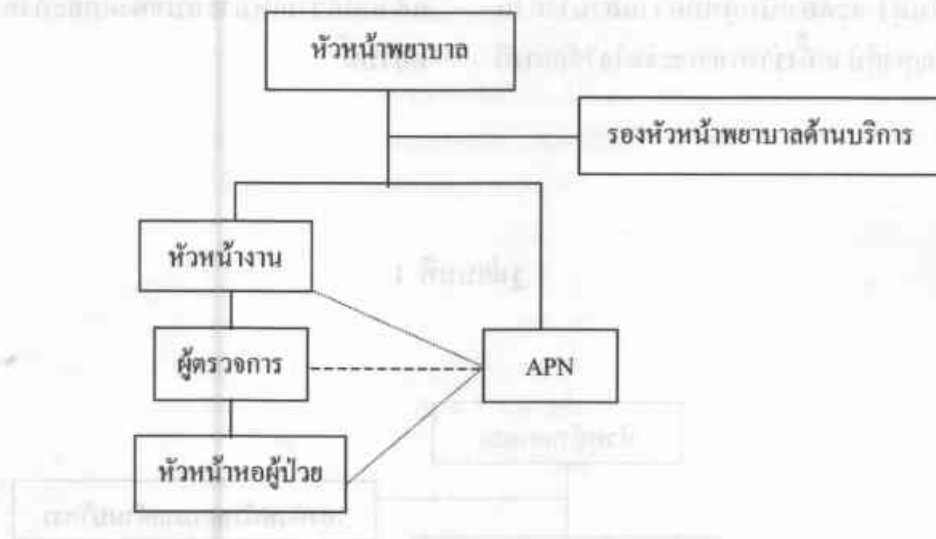
รูปแบบที่ 1

รูปแบบที่ 1 พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง ขึ้นตรงต่อหัวหน้างานการพยาบาล และมีสายประสานกับผู้ตรวจการและหัวหน้าหอผู้ป่วย

ข้อดี	ข้อจำกัด
<ul style="list-style-type: none"> - หัวหน้างานการพยาบาลทราบถึงภาระงานของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงที่อยู่ในหน่วยงานของตน 	<ul style="list-style-type: none"> - ขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงแต่ละราย จะอยู่แต่เฉพาะในงานการพยาบาลของตนเท่านั้น - รูปแบบนี้ไม่เอื้อให้พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน พบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ประสานความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน - อาจเป็นอุปสรรคในการพัฒนาบทบาทของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง

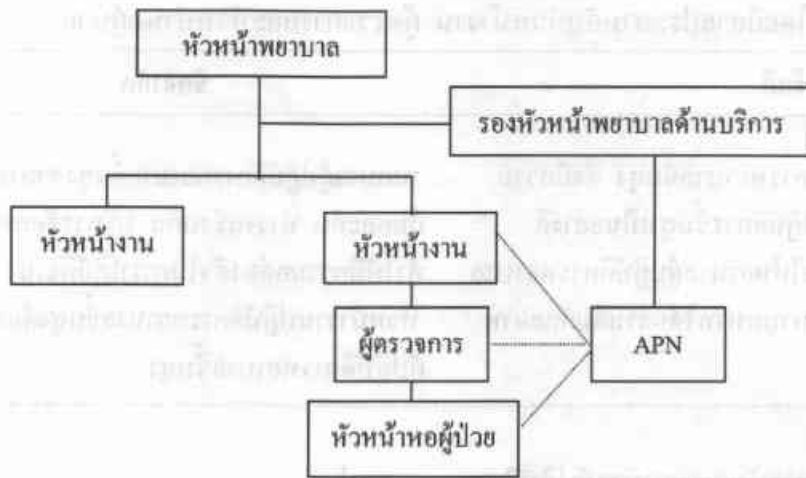
รูปแบบที่ 2

รูปแบบที่ 2 พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง ขึ้นตรงต่อหัวหน้างานการพยาบาล และมีสายประสานกับหัวหน้างาน ผู้ตรวจการและหัวหน้าหอผู้ป่วย

ข้อดี	ข้อจำกัด
<ul style="list-style-type: none"> - พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงมีอิสระที่จะปฏิบัติงาน ได้อย่างเต็มความรู้ความสามารถ 	<ul style="list-style-type: none"> - หัวหน้างานการพยาบาลไม่สามารถติดตามดูแลช่วยเหลือสนับสนุนหรือส่งเสริมให้พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงประสบความสำเร็จในบทบาทได้

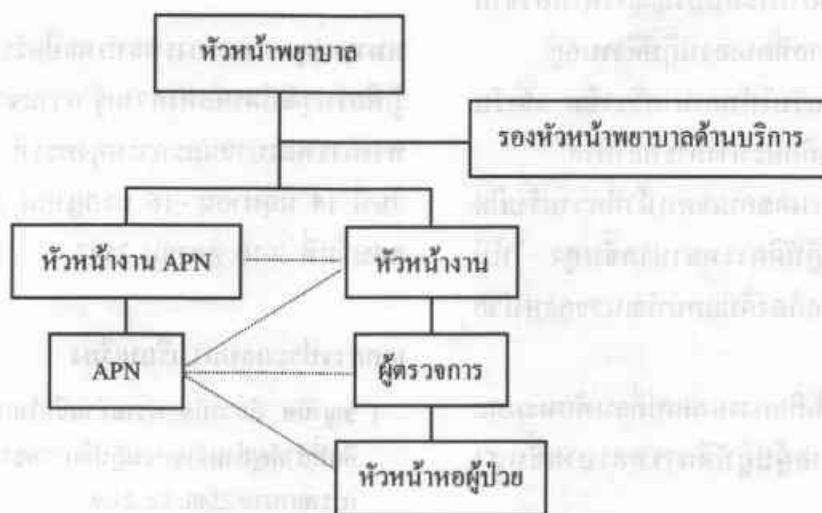
รูปแบบที่ 3

รูปแบบที่ 3 พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง ขึ้นตรงต่อรองหัวหน้างานการพยาบาลด้านบริการ และมีสายประสานกับหัวหน้างาน ผู้ตรวจการและหัวหน้าหอผู้ป่วย

ข้อดี	ข้อจำกัด
<ul style="list-style-type: none"> - พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงมีอิสระที่จะปฏิบัติงานได้อย่างเต็มความรู้ความสามารถ 	<ul style="list-style-type: none"> - รองหัวหน้างานการพยาบาลด้านบริการ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงเป็นอย่างดี หรืออาจจำเป็นต้องมีประสบการณ์เกี่ยวกับการพยาบาลขั้นสูง ด้วยจึงจะเอื้ออำนวยให้พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ

รูปแบบที่ 4

รูปแบบที่ 4 พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง ขึ้นตรงต่อหัวหน้างานปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง ซึ่งขึ้นตรงต่อหัวหน้าการพยาบาล โดยมีสายประสานกับหัวหน้างาน ผู้ตรวจการและหัวหน้าหอผู้ป่วย

ข้อดี	ข้อจำกัด
<ul style="list-style-type: none"> - หัวหน้างานปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง ซึ่งมีความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติการขั้นสูงเป็นอย่างดี สามารถเอื้ออำนวยให้พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงสามารถพัฒนาบทบาทได้อย่างเต็มศักยภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - พยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงสามารถรวมกลุ่มช่วยเหลือกันและกัน ทำงานร่วมกัน บริหารจัดการในกลุ่มของตนเอง ทำให้มีความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน - หัวหน้างานปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงต้องเป็นผู้ได้รับวุฒิบัตรผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง

การวางแผนเพื่อการพัฒนาพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง

เพื่อให้มีการพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลและสอดคล้องกับนโยบายของสภาการพยาบาลแห่งประเทศไทย ควรมีการวางแผนในการพัฒนาพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง ดังต่อไปนี้

1. สนับสนุนให้พยาบาลวิชาชีพที่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี ได้มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท โดยเฉพาะในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการพยาบาลที่ตนเองปฏิบัติงานอยู่
2. สนับสนุนให้พยาบาลเทคนิค ได้มีโอกาสในการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีสาขาทางการพยาบาล เพื่อนำไปสู่การศึกษาต่อในระดับปริญญาโทในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการพยาบาลที่ตนเองปฏิบัติงานอยู่
3. ควรมีการส่งเสริมให้พยาบาลวิชาชีพ เข้าร่วมการอบรม เพื่อเพิ่มพูนทักษะทางการพยาบาล
4. ควรมีการกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง ให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับแผนพัฒนาของหน่วยงาน
5. เอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยนทักษะและวิชาการ ของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงระหว่างหน่วยงาน

สรุป

บทบาทของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงในประเทศไทย กำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนา ยังมีหลายหน่วยงานที่ไม่ทราบที่มาที่ไปของตำแหน่งดังกล่าว ทำให้เกิดความสับสนในการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตามการพัฒนาบทบาทของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงเป็นสิ่งจำเป็น และสามารถใช้เป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพของหน่วยงานได้ ดังนั้นการพัฒนาระบบเพื่อรองรับและสนับสนุนบทบาทของพยาบาลผู้ปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง เป็นสิ่งที่ผู้บริหารทางการพยาบาลควรตระหนักถึงความสำคัญในการวางแผนในอนาคตต่อไป

หมายเหตุ - สภาการพยาบาลเปิดรับสมัครสอบความรู้เพื่อรับวุฒิบัตรแสดงความรู้ ความชำนาญเฉพาะสาขาทางการพยาบาลและการผดุงครรภ์ ประจำปี 2547 วันที่ 14 มิถุนายน - 16 กรกฎาคม 2547 และกำหนดสอบวันที่ 9-10 ตุลาคม 2547

เอกสารประกอบการเรียบเรียง

1. ชญานิศ ลือวานิช. ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน : แนวคิดที่สำคัญสำหรับการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง. สารสภากาพยาบาล 2540; 12: 24-9.

2. พิษุคา วิรัชทินทุ. การเตรียมตัวเป็นผู้ชำนาญการทางการพยาบาล. วารสารพยาบาล 2535, 9: 278-85.
3. พูลสุข หิงคานนท์. ความร่วมมือ : บทบาทของพยาบาลในการพัฒนาสุขภาพ. สารสภากาพยาบาล 2541; 13: 23-7.
4. เพ็ญศรี ระเบียบ. การศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงในประเทศไทย. สารสภากาพยาบาล 2540; 12: 44-8.
5. เรณู พุกบุญมี และ ศิริอร ถินรุ. พยาบาลผู้ชำนาญการ : ทัศนคติจากผู้ครองบทบาท. สารสภากาพยาบาล 2537; 9 :27-41.
6. สภากาพยาบาลแห่งประเทศไทย. การจัดการศึกษาเพื่อการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง. (เอกสารหมายเลข 3) เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1, 22-24 สิงหาคม 2544: ณ มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร.
7. สภากาพยาบาลแห่งประเทศไทย. การจัดการศึกษาเพื่อการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง. (เอกสารหมายเลข 4) เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1, 22-24 สิงหาคม 2544: ณ มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร.
8. สภากาพยาบาลแห่งประเทศไทย. การจัดการศึกษาเพื่อการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง. (เอกสารหมายเลข 8) เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1, 22-24 สิงหาคม 2544: ณ มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร.
9. สมจิต หนูเจริญกุล. แนวคิดของการปฏิบัติการพยาบาลในขั้นสูง. สารสภากาพยาบาล 2540; 12: 1-12.
10. สมจิต หนูเจริญกุล. หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อวุฒิบัตรแสดงความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพการพยาบาลเฉพาะสาขาของสภากาพยาบาล. สารสภากาพยาบาล 2540; 12: 30-2.
11. สมพันธ์ หิญชรนันท์. พยาบาลผู้ชำนาญการหรือพยาบาลผู้เชี่ยวชาญทางคลินิก. สารสภากาพยาบาล 2537;9:8-14.
12. สุภาวดี ลิมปนาทร. บทบาทผู้ชำนาญการพยาบาลขั้นสูง. วารสารพยาบาลศาสตร์ 2539; 14 : 2-3.
13. อังคณา ศรียาภรณ์ ศิริพร ชัมภลิจิต, บรรณาธิการ. ระบบจำแนกการปฏิบัติการพยาบาล. กรุงเทพมหานคร: สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย; 2542.